

національного університету. 2012. Серія Економічні науки. №4 (16). С. 221-228

14. Мірошніченко О. В., Криклій О. А. Дослідження факторів конкурентоспроможності банку. *Економічний аналіз*. 2012. Випуск 10. Частина 3. С. 83–89.

15. Бордецький М.В. Створення нового банківського продукту та стадії його життєвого циклу. *Економічний аналіз*. 2013. Т.14 №2. С.12-16

16. Белова І.В., Павленко Л.Д. Технологія розробки і реалізації банківського продукту як складова механізму ціноутворення на банківські продукти. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. №3(21). С. 91-97

© Катан Л.І., Столчнёва А.Р., 2019

3.6. Теоретико-методичні засади взаємодії банків та суб'єктів реального сектору економіки в сучасних реаліях розвитку бізнесових процесів в Україні

Взаємодія банківського та реального сектору економіки країн важлива складова розвитку кліматичних умов бізнесу та економічного зростання держави в цілому. Проблеми взаємодії банківського та реального секторів економіки досить актуальні на протязі усього становлення соціально-економічних відносин в Україні. На формування усталених взаємовідносин банків та суб'єктів реального сектору економіки впливають чинники, що супроводжують розвиток економіки України сьогодні, а саме: трансформації вітчизняної фінансової системи; кризовий стан розвитку економіки країни; нормативно-правове поле функціонування банків; можливе обмеження участі банків в процесах інвестування в провідні галузі промисловості економіки; обмеженість у тимчасово доступних фінансових ресурсах.

Взаємовідносини між банками та суб'єктами реального сектору економіки породжують необхідність виокремлення основних елементів цих відносин: суб'єктів, властивостей, механізмів, форм, принципів та ефективність даного взаємозв'язку [1]. На рисунку 1 представлені суб'єкти та об'єкти досліджуваних взаємовідносин.

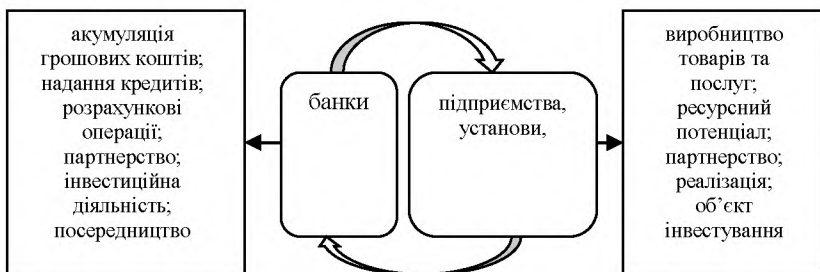

Рис. 1. Суб'єкти та об'єкти у взаємовідносинах банківського та реального секторів економіки

Джерело: складено авторами

Основні форми взаємодії банків та суб'єктів реального сектору економіки реалізуються через операції, які відбуваються між ними, а саме:

- формування фінансових ресурсів підприємств у формі банківського кредитування;
- підтримка та обслуговування боргових зобов'язань представників реального сектору економіки (підприємств, фірм та юридичних осіб);
- розрахунково-касове обслуговування (обслуговування розрахунків між підприємствами як в грошовій формі, так і з застосуванням документарних видів операцій і корпоративних карток; обслуговування розрахунків підприємств з фізичними особами у вигляді підрядників та працівників даної організації);
- можливість організації партнерства, що забезпечує участь банків в управлінні підприємствами через механізм володіння акціями і процедуру банкрутства, а також участь підприємств в управлінні банками;
- можливість організації партнерства при створенні і функціонуванні холдингів, стратегічних альянсів та інших структур при одночасній участі двох сторін;
- депозитарні послуги від банківських установ для реального сектора зі зберігання цінностей та цінних паперів підприємств;
- взаємодія в рамках процесів банківського інвестування;
- консультаційні послуги [2-3] (рис. 2).

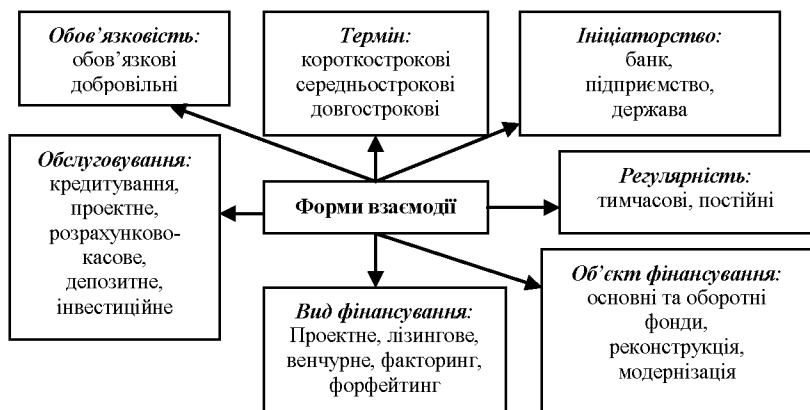

Рис. 2. Форми взаємодії банків та суб'єктів реального сектору економіки

Джерело: систематизовано авторами

Хоча у представлених формах прослідковується тільки два суб'єкти – банки та підприємства, але при розгляді форми взаємодії як обов'язковість, яка передбачає обов'язкове дотримання правил та норм законодавчого рівня, свідчить про те, що до даних відносин опосередковано належить держава як ще один суб'єкт. Кожен із суб'єктів представлених взаємовідносин виконує певні функції.

До функцій банківського сектора слід віднести наступні: розрахункові операції (відносяться платіжні операції, касові операції, валютні та консалтингові, консультаційні операції й інші); операції пов'язані з кредитуванням; операції інвестиційного характеру (акції, лізинг, проектне фінансування та інше); додаткові та інші.

До функцій державного спрямування можливо віднести наступні: законотворчі та нормативно-творчі; галузева підтримка щодо спрощеного кредитування банками підприємств певних сфер; антикризові вирішення проблем; нагляд.

До функцій суб'єктів реального сектору економіки віднесено: виробництво товарів та послуг, котру більшість дослідників називають економічною функцією; інноваційна функція, створення, розробка та підтримка всіх видів інноваційної продукції; соціальна та екологічна функції.

В подальшому проведемо аналіз сучасних тенденцій взаємодії банків з корпоративним сектором економіки України. Представлена взаємодія має прояв у кредитуванні підприємств реального сектору та депозитування на довгострокові терміни.

Аналіз кредитування банківським сектором реального сектору, як було доведено раніше, дозволяє зрозуміти слабкі та сильні сторони даної взаємодії та визначити основні форми співпраці (рис. 3).

Із даних рисунку 3, можна зробити висновки, що у 2018 році банками надано кредитів клієнтам на суму 1118860 млн. грн. При цьому розмір кредитів наданих реальному сектору зазнавав постійного зростання від 2015 року. Зростання відбулось з 830632 млн. грн до 919 071 млн. грн. Частка кредитів наданих корпоративному сектору за аналізований період не зазнала значних змін. Розмір частки даних кредитів до загальних коливався від 82% до 84%.

Рис. 3. Динаміка обсягів кредитування корпоративного сектору економіки за період 2015-2018 рр.

Джерело: розраховано авторами за матеріалами [4]

Слід звернути увагу на розміри проблемної заборгованості за кредитами корпоративному сектору (табл. 1). Дані таблиці 1 свідчать про те, що рівень простроченої заборгованості за кредитами корпоративного сектору за аналізований період

знаходиться майже на однаковому рівні. Частка цього показника досить висока для системи, це свідчить про досить проблематичну ситуацію з банківським кредитуванням реального сектору економіки.

Таблиця 1

Динаміка рівня простроченої заборгованості за кредитами наданих корпоративному сектору економіки України

Показники	01.01.17	01.06.17	01.01.18	01.06.18	01.01.19	01.06.19
Кредити корпоративному сектору, млн грн	657 098	843 311	892 900	909 932	959 601	908 258
Прострочена заборгованість за кредитами корпоративного сектору, млн грн.	345 661	477 589	500 263	527 354	535 770	500 469
Частка простроченої заборгованості за кредитами корпоративного сектору %	52,60	56,63	56,03	57,96	55,83	55,10

Джерело: розраховано авторами за матеріалами [5]

Показник, що перевищує понад 50% свідчить про необхідність перегляду структури клієнтського сегменту за рівнем ризику та сферою вкладень даних коштів корпоративним клієнтам.

Важливим є розгляд кредитування корпоративного сектору нефінансового сектору за видами економічної діяльності в Україні (рис. 4).

Основними підприємствами, що кредитуються банками в Україні є представники сфер оптової, роздрібної торгівлі та переробної промисловості. Третю сходинку посідає сільське господарство та нерухоме майно.

Наступним етапом аналізу щодо взаємодії банківського сектору та підприємств реального сектору є розгляд депозитних операцій. Депозитні операції від нефінансового сектору економіки постійно зростають. Дану тенденцію відображено за основними трьома напрямками: депозити нефінансових корпорацій, депозити домашніх господарств (окрім фізичних осіб підприємців) та депозити корпоративного сектору (рис. 5).

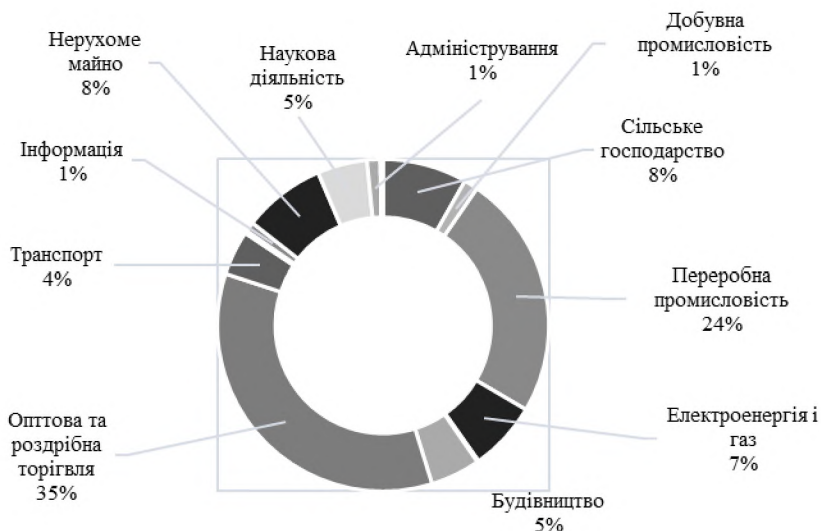

Рис. 4 Кредитування корпоративного сектору за видами економічної діяльності в Україні в 2018 році, %
Джерело: складено на основі даних [6]

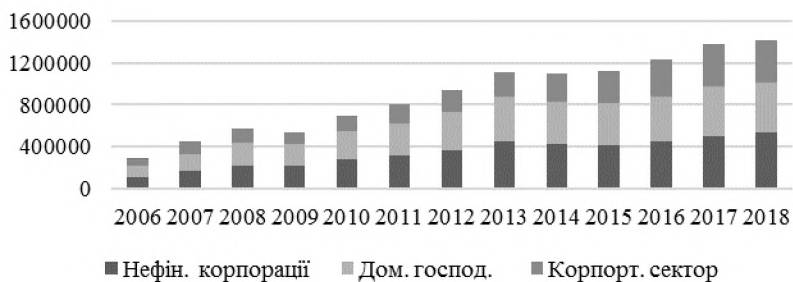

Рис. 5 Динаміка депозитів реального сектору економіки, млн. грн
Джерело: складено на основі даних [7]

Як свідчать дані рисунку 5, за депозитами спостерігається нестійка тенденція щодо вкладень підприємствами в банки коштів. Так, після спаду в 2013 році відбувається зростання

обсягу вкладень до 2018 року включно. В певній мірі, це свідчить про деяке поновлення довіри клієнтів реального сектору до банківської системи. В 2018 році спостерігається наступна статистика: депозити домашніх господарств складають 472 240 млн. грн, депозити корпоративного сектору складають 408 219 млн. грн, депозити нефінансових корпорацій складають 539 208 млн. грн.

Важливим критерієм оцінювання рівня взаємодії банків з реальним сектором є форма взаємодії за строковістю як за депозитами, так і за кредитами. Слід звернути увагу на те, що невідповідність строковості призводить до нераціонального розподілення коштів банку, що згодом впливає на прибуток банку та його заборгованість по відношенню до підприємств реального сектору.

У таблиці 2 відображено розподілення загальних депозитів та кредитів за терміновістю.

Таблиця 2

Порівняння депозитів та кредитів за терміновістю, %

Депозити					Кредити			
Період	На вимогу	< 1 р.	1-2 р.	> 2 р.	Період	< 1 р.	1-5 р.	> 5 р.
2006	49	25	26	0	2006	43,96	56,04	0
2007	48	22	20	9	2007	40,36	50,05	9,59
2008	50	25	16	10	2008	41,76	46,04	12,21
2009	56	25	12	7	2009	41,37	45,28	13,35
2010	62	22	10	6	2010	41,58	43,5	14,92
2011	60	26	9	5	2011	43,01	41,6	15,39
2012	50	32	13	4	2012	49,29	37,3	13,41
2013	49	31	14	5	2013	52,35	34,45	13,2
2014	56	31	8	5	2014	43,11	42,18	14,71
2015	61	34	4	1	2015	49,6	35,04	15,36
2016	66	30	3	1	2016	35,66	42,56	21,78
2017	66	31	2	1	2017	44,29	32,96	22,74
2018	65	30	5	1	2018	49,47	29,01	21,52

Джерело: розраховано та складено на основі даних [6-7]

Найбільшу частка депозитів розміщена у коштах на вимогу, в той час як найбільша частка кредитів надана на період від 1 до 5 років.

Слід зазначити, що останніми роками значно зросли кредити надані реальному сектору економіки на термін понад 5 років. Це свідчить про вкладання банків в підприємства та підвищення конкурентоспроможності клієнтів. В той самий час

підприємствами щодо депозитів на термін понад 3 роки, спостерігається обернена тенденція. Зростання депозитів на вимогу постійно змінюється в динаміці, складаючи на 2018 рік 65%. Загалом ситуація є неоднозначною. Відбувається розрив між коштами, котрі є в банках та коштами, котрі вони можуть надавати як кредити. Внаслідок такого гепу виникає проблема банків з ліквідністю та відповідністю нормативному значенню.

Процентна політика банків щодо кредитування та депозитування реального сектору економіки залежить від облікової ставки НБУ. Тим не менш банки самостійно обирають певні зміни за встановленими процентними ставками за кредитами та депозитами. Динаміка процентних ставок за кредитами та депозитами представлена у таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка процентних ставок за кредитами та депозитами, %

Рік	Депозити					Кредити			
	Загалом	На вимогу	< 1 р.	1-2 р.	> 2 р.	Загалом	< 1 р.	1-5 р.	> 5 р.
2005	8,2	-	7,9	8,6	-	14,4	13,7	14,2	-
2006	6,5	-	5,7	8,1	-	13,9	13,1	13,8	-
2007	6,6	-	5,5	8,4	-	13,1	11,9	13,6	-
2008	7,5	-	6,5	10,7	8,1	15,5	15,1	15,2	14
2009	11,5	-	11,3	12,2	12,1	18	17,4	18,2	16,5
2010	7	8,5	5,1	10,9	13,2	14	13	15,3	11,4
2011	5,8	5,1	5,8	7,4	9	13,3	12,6	13,7	10,9
2012	10,5	7,7	11,8	8,6	14,6	14,5	13,9	14,5	12
2013	67	7,2	6,1	10,6	8,3	13,2	12,3	14,9	11,2
2014	8,3	7,1	8,5	9,8	6,5	14,2	13,6	14,8	12,4
2015	11,2	9,9	11,6	9,9	7,5	17	16,5	15,6	12,7
2016	10,4	9,4	10,6	8,2	10,4	15,1	14,6	15,7	11
2017	8,3	6,3	8,7	7,2	7,4	13,4	12,5	14,5	9,3
2018	11,8	6,7	12,5	8,5	7,8	16,1	15,8	14,9	9,7

Джерело: розраховано та складено на основі даних [6-7]

Кредити банків в структурі капітальних інвестицій підприємств в абсолютному значенні зазнають постійного зростання від 17992,3 млн. грн у 2014 року до 35299,8 млн. грн у 2018 році [8]. Зазначене зростання у 2018 році не досягло докризового стану.

Загальний огляд взаємодії банків та суб'єктів реального сектору економіки дозволив перейти до побудови авторегресійного аналізу взаємозалежності між кредитами наданими реальному сектору економіки та валовим внутрішнім продуктом.

Векторний регресійний аналіз будується на кореляційній основі між заданими показниками, результати якого відображенні у таблиці 4.

Таблиця 4

Результати кореляційної матриці для показників ВВП та кредитування

	GDP	CREDIT
GDP	1	0,860131926
CREDIT	0,860131926	1

Джерело: складено авторами

Аналіз кореляційної матриці свідчить про пряму залежність між обраними показниками, так як коефіцієнт кореляції становить 0,86.

Залежність між показниками було проведено на основі тесту Гренджера, результати якого наведені у таблиці 5.

Таблиця 5

Результати тесту Гренджера

Dependent variable: GDI			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
Credit	4,883464	4	0,2995
All	4,883464	4	0,2995
Dependent variable: Credit			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
GDI	10,30275	4	0,0356
All	10,30275	4	0,0356

Джерело: розраховано авторами

З отриманого результату за тестом Гренджера можна зробити висновок, що впливовість та залежність двох змінних кредитів та ВВП – однозначна. Залежною змінною є кредити в реальний сектор економіки, на яку відбувається вплив ВВП з ймовірністю 96,44 %. Водночас, вплив взаємодії за посередництвом кредитів на ВВП не досить значний, так як рівень впливовості лише 70,05%, при рівні не впливовості 29,95%. Це занадто високе значення, при оптимальному в 10% та критичному в 15%.

При виконанні рекомендацій та впровадженні інструментів для покращення взаємовідносин банків та суб'єктів реального сектору економіки при стандартних заданих умовах можливо спрогнозувати тенденцію зміни показників кредитів та ВВП (рис. 6). Даний прогноз побудовано на прикладі основного продукту співпраці банків та реального сектору – кредитуванні.

Прогнозовані дані зростання показників відбуватимуться за «ідеальних умов», при яких констатуватиметься вплив зростання кредитів реальному сектору. Прогнозне значення складено на 5 років. Варто зазначити, що не враховуються кризові ситуації в країні, котрі можуть вплинути на дані складові. Тим не менш, це доводить, що можливе існування позитивного впливу кредитування підприємств на стан економіки в країні, а не навпаки, що характеризує нинішню ситуацію.

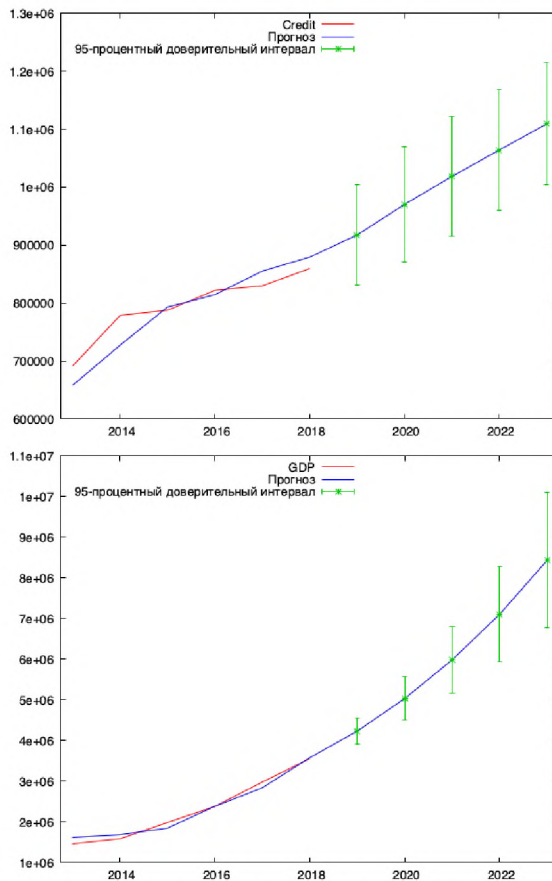

Рис. 6 Прогнозоване значення показників ВВП та кредитів

Джерело: складено авторами

Підвищення ефективності процесів кредитування реального сектору економіки надає можливості отримання

вигоди для суб'єктів взаємодії банків та реального сектору економіки (рис. 7).

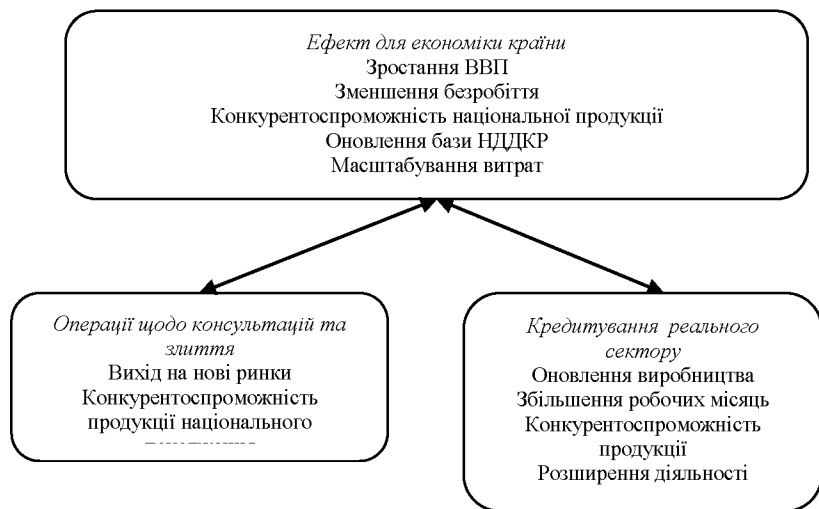

Рис. 7 Вигоди для суб'єктів взаємовідносин банків та реального сектору економіки

Джерело: складено авторами

Представлені вигоди на рисунку 7 від підвищення ефекту кредитування реального сектора належать як окремим підприємствам так і вітчизняній економіці в цілому. Переваги у вигляді розширення сфери діяльності підприємства, покращення якості продукції, створення нових робочих місць дозволяють покращити ситуацію не тільки відокремленого суб'єкту корпоративного сектору, а і економіки в цілому. Наприклад, зниження безробіття, зростання національного доходу, підняття позиції щодо конкурентоспроможності продукції на зовнішньому ринку.

Зміцнення процесів взаємодії між банками та реальним сектором економіки є розширення послуг, що надаються банками, тобто вихід за межі стандартних консультаційних послуг. Особливо це стосується інвестиційної діяльності банків. Для розширення сегментів діяльності, пов'язаної з інвестиційними операціями, можливо вживати наступні заходи: зниження податкового тягаря з прибутку банків від

інвестиційного кредитування терміном понад 5 років; зниження податкового тягаря з прибутку банків від довгострокових фінансових інвестицій; при діяльності з інвестиціями в ризиковані сектори економіки необхідна державна підтримка у вигляді страхування.

Вирішення проблеми підвищення привабливості процентних ставок за інвестиційними операціями шляхом реалізації вираженої загальної політики НБУ щодо зниження рівня процентних ставок. При цьому слід стимулювати приватні банки щодо зниження власне їх процентних ставок за кредитами, так як зниження облікової ставки НБУ (остання зміна з 25.10.2019 – 15,5 %) не призвело до такого ефекту у банках України. Схема зниження ставки за кредитам представлено на рис. 8.

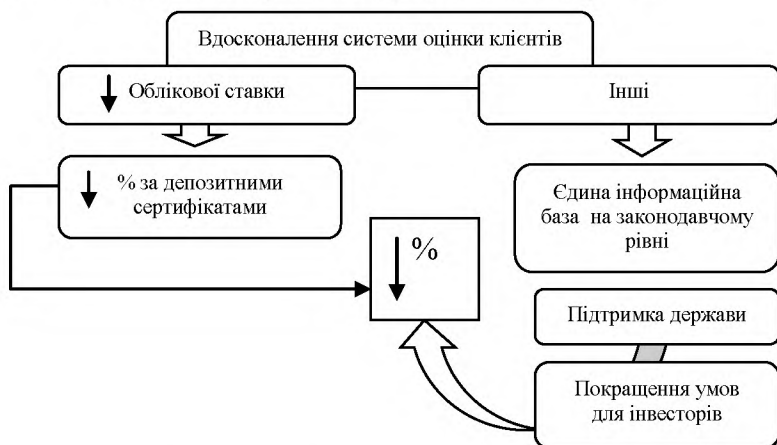

Рис. 8 Схема зниження відсотка за кредитами для реального сектору економіки

Джерело: складено авторами

Таким чином, фінансово-кредитні відносини є невід’ємною складовою економічної системи України, а сфера кредитування безпосередньо пов’язана з потребами розвитку національного виробництва. Фінансово-кредитна взаємодія та ринок кредитних ресурсів є органічною складовою ринкової економіки. Це вимагає подальшого розвитку наукових підходів до фінансово-кредитної взаємодії банків та підприємств.

Для формування моделі зростання доходу банку від використання інформації про підприємства-позичальники інформаційна база даних повинна постійно доповнюватися щонайменше в трьох напрямках: глибокої сегментації, моделювання структурного «профілю» та майбутньої поведінки підприємств.

Необхідно зазначити, що у період ринкових перетворень в економіці України у розрізі банківського напрямку слід виокремити такі можливі шляхи удосконалення кредитних взаємовідносин [9, с. 167]: застосування відповідних заходів щодо стимулювання довгострокового кредитування банками суб'єктів підприємницької діяльності; оптимізація процентної політики банку щодо встановлення диференційованих підходів до кредитування підприємств малого та середнього бізнесу; удосконалення механізму зменшення або унеможливлення кредитних ризиків шляхом створення єдиної нормативної бази для визначення фінансового стану підприємств і системи рейтингів надійності позичальників, поліпшення умов забезпечення кредиту; створення належної інфраструктури кредитного ринку та розробка відповідних правових документів щодо захисту прав кредиторів; удосконалення юридичної основи реструктуризації заборгованості та відповідних економічних механізмів видозміни заборгованості; вдосконалення організаційної структури підрозділів банку та розмежування функцій у кредитному процесі.

Ще одним інструментом зміцнення взаємовідносини між банками та реальним сектором економіки є проектне фінансування. Проектне фінансування – являє собою вид банківського фінансування з використанням різноманітних джерел та застосування різних фінансових інструментів за умов, що джерелами погашення заборгованості є проектні грошові потоки, а забезпеченням боргу виступають активи учасників фінансування. Проектне фінансування постає як форма фінансування проекту без застави, відоме як «фінансування під майбутній грошовий потік» [10, с. 215].

Слід відмітити, що активність вітчизняних банків на ринку проектного фінансування залишається низькою. Впершу чергу зазначене пов'язано із ситуацією негативного впливу чинників зовнішнього середовища таких як незадовільні темпи ринкових

перетворень; низький рівень розвитку реального сектору економіки; слабкий і недостатньо прозорий фінансовий стан значної кількості суб'єктів корпоративного сектору; нерозвиненість інфраструктуру фондового ринку; невизначеність щодо ринку землі; низький рівень захисту прав кредиторів; високий ризик країни.

Станом на 01.09.2019 р. в Україні функціонує 76 банківських установ, і тільки лише шість банків в Україні пропонують своїм клієнтам продукт під назвою «проектне фінансування», а саме: ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ ПАТ «УкрСиббанк», ПАТ «Укрексімбанк», ПАТ «Альфа-Банк» та АТ «Сбербанк». Інші банки надають послуги з фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів економічної діяльності у вигляді «інвестиційного кредитування», «фінансування інвестиційних проектів», «проектне кредитування», «кредитування під інвестиційні потреби» та інше [11, с. 99].

Дослідження стану та перспектив розвитку проектного фінансування, здійснюваного вітчизняними банками, засвідчило, що більшість з них стикається з проблемою формування саме ефективного портфелю проектів.

Проектне фінансування порівняно з іншими видами банківського фінансування має притаманні йому особливості, до яких слід віднести те, що фінансування здійснюється на основі створення проектної компанії, важливими функціями якої є узгодження інтересів основних учасників, у тому числі щодо розподілу ризиків.

Проектне фінансування пов'язано з ризиком його проведення, так як присутня потреба у залученні значних обсягів фінансових ресурсів, які учасники проекту отримують як шляхом одержання банківських кредитів, так і шляхом випуску різних видів цінних паперів.

До основних інструментів управління ризиками у проектному фінансуванні належать інструменти забезпечення виконання договірних зобов'язань, інструменти фінансового ринку, спеціальні фонди та резерви.

В Україні сформований значний потенціал проектного фінансування, так як попит на фінансові ресурси постійно перевищує пропозицію. Тому, актуальним питанням у

подальшому є вивчення зарубіжного досвіду щодо участі банків у проектному фінансуванні.

Перелік посилань

1. Banks and the Real Economy. Thematic Special Issue of The Journal of Corporate Finance URL: <https://www.journals.elsevier.com/journal-of-corporate-finance/call-for-papers/banks-and-the-real-economy> (дата звернення 10.10.2019).

2. Гудзь Т. Напрями впливу фінансового сектору економіки України на діяльність підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 2 (1). С. 19-26.

3. Kazarenkova N., Kolmykova T., Ovcharova O. Assessment of Interaction between Banking and Real Sectors of the Economy Based on the Convergence Effect. *International Journal of Economics and Financial*. 2015. Issues 5(3S). P. 281-286.

4. Основні показники діяльності банків України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442 (дата звернення 15.10.2019).

5. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=48421072> (дата звернення 15.10.2019).

6. Кредити надані депозитними корпораціями URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> (дата звернення 15.10.2019).

7. Показники по депозитам, залученими банками України. URL: <https://www.bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xlsx> (дата звернення 15.10.2019).

8. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ibd/kindj/arh_inv2018_u.html. (дата звернення 15.10.2019).

9. Малахова О.Л. Банківська система у механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності. Тернопіль, 2004. 274 с.

10. Науменкова С. В., Гавриш Л.Ю. Особливості та інструменти проектного фінансування в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 1. С. 214-222.

11. Шевчук Я.В. Ринок банківського проектного фінансування в Україні. *Економіка та держава*. 2018. № 8. С. 98-102.

© Коваленко В.В., Сергєєва О.С., 2019